

VÄITLUS INDULGENTSIDE VÄE SELGITAMISEKS (95 TEESI)¹

MARTIN LUTHER

(TÖLKINUD URMAS PETTI)

Armastusest tõe vastu ja püüdlusest seda valguse kätte tuua väideldakse järgnevate lausete üle Wittenbergis auväärse isa Martin Lutheri, kunstide ja püha teoloogia magistri, kes on sealsamas ka nendesamade [ainete] korraline õpetaja, eesistumisel. Seepärast palub ta, et kes ei saa kohal olles suuliselt meiega mõtteid vahetada, teeks seda eemal viibides kirjalikult. Meie Issanda Jeesuse Kristuse nimel. Aamen.²

1.³ Kui meie Issand ja õpetaja Jeesus Kristus ütles “parrandage meelt” jne.,⁴ tahtis ta, et kogu uskliku elu oleks meelearandus.

¹ “Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum,” *D. Martin Luthers Werke*, Kritische Gesamtausgabe, (Weimar 1883–) (WA) 1, 233–238 = H.-U. Delius, hg., *Martin Luther Studienausgabe* (Berlin 1979–) (StA) 1, 176–185. Kommentaaride koostamisel on lisaks kasutatud: Ingetraut Ludolphy, *Die 95 Thesen Martin Luthers* (Erlangen 1983).

² Kas preambula algselt teeside juurde kuulus, on vaieldav. Wittenbergi originaal pole säilinud. Eksemplaris, mille Luther peapiiskop Albrechtile saatis, on see tekst siiski olemas.

³ Teeside numeratsioon on arvatavasti hiljem lisatud.

⁴ Mt 4:17.

2. Seda ütelust ei saa mõista sakramentaalse meelega-
randuse (see tähendab pihi ja hüvituse, mida pühitsetakse
preesterliku teenistuse läbi) kohta käivana.

3. Ent see ei ole suunatud ka üksnes sisemisele [meele-
parandusele]: sisemine on tõesti tühine, kui väliselt ei soori-
tata mitmesuguseid liha surmamisi.

4. Seega kestab karistus, kuni kestab enese vihkamine
(see on tõeline sisemine meelega-parandus), nimelt kuni taeva-
riiki sisenemiseni.

5. Paavst ei taha ega saa mingeid karistusi tühistada pea-
le nende, mis ta enese või kiriku seaduste kohaselt on mää-
ranud.

6. Paavst ei saa andestada mingit süüd muidu, kui üks-
nes kuulutades ja kinnitades andestust Jumala poolt. Või siis
andestades talle reserveeritud juhtumid,⁵ millist [õigust]
põlates süü täielikult säilib.⁶

7. Jumal ei andesta kellelegi süüd, ilma et ta teda samas
alandatuna kõiges alla heidaks enda asemikule preestrile.

8. Meelega-parandusseadused kehtivad ainult elavate kohta
ja nende kohaselt ei tohi midagi määrata surijatele.⁷

9. Seega teeb Püha Vaim meile paavsti kaudu head, kui
too alati oma dekreetides eristab surma- ja hädajuhtumi.

10. Harimatult ja kurjasti toimivad need preestrid, kes
säilitavad kanoonilised karistused surijatele puhastustules
kandmiseks.

⁵ Paavst oli enesele jätnud õiguse andestada teatud patte, enamasti
raskeid kuritegusid.

⁶ "Resolutiones disputationum de indulgentiarum virtute," WA 1, 530j,
selgitab Luther oma teesi nõnda, et kuigi patüsüüd saab üksnes Jumal
andestada, on Jumal preestrile, seega ka paavstile, andnud võtmete
ameti, mis annab talle piiratud võimaluse süüd andestada. Kui keegi
põlgab seda võimalust, näitab ta, et ta Jumalat põlgab, kuna Kristus
ütleb: "kes teid kõrvale lükkab, see lükkab kõrvale minu" (Lk 10:16);
vrd. järgmine tees.

⁷ Luther lähtub kanoonilisest põhimõttest, et vaid elavad alluvad
kiriklikule jurisdiktsioonile.

11. See umbrohi,⁸ et kanooniline karistus muudetakse karistuseks, mis tuleb kanda puhastustules, on ilmselt külvatud sel ajal, kui piiskopid kõvasti magasid.

12. Varasematel aegadel määrati kanooniline karistus mitte pärast, vaid enne absoluutsiooni, tõelise kahetsuse katsumiseks.

13. Surijad päästetakse surma läbi kõigest priiks ja on kanoonilistele seadustele juba surnud, olles õigusega neist vabaks lastud.

14. Suriija ebatäielik puhtus või arm toob vältimatult kaasa suure hirmu, seda suurema, mida väiksem too [puhtus või arm] on olnud.

15. See hirm ja õudus üksi on küllaldane karistus puhastustules (teistest asjadest vaikides), kuna on lähedane lootusetuse õudusele.

16. Põrgu, puhastustuli ja taevas näivad üksteisest erinevat, nagu erinevad täielik lootusetus, peaaegu lootetus ja kindlustunne.

17. Näib, et hingede jaoks puhastustules on paratamatu, et määral, mil hirm väheneb, samal määral suureneb arm.

18. Näib olevat tõestamatu mõlema, nii mõistuse kui kirjade põhjal, et nad on väljaspool teenete või suurendatava armastuse olukorda.

19. Ilmselt ei saa ka tõestada, et nad kõik on oma õndsuses kindlad ja turvalised, kui ka meie selles ülikindlad oleme.

20. Niisiis ei pea paavst kõikide karistuste üldise kustutamiseks lihtsalt "kõiki" silmas, vaid ainult neid, mis ta ise on määranud.

21. Niisiis eksivad need indulgentside kuulutajad, kes ütleavad paavsti indulgentside kohta, et need vabastavad ja tervendavad inimese kõikidest karistustest.

⁸ Mt 13:25.

22. Paavst ei andesta hingedele mitte ühtegi karistust puhastustules, mida nad oleksid pidanud vastavalt kiriku-seadustele kandma selles elus.

23. Kui kõikide karistuste kustutamist saab üldse kellelegi jagada, siis kindlasti vaid kõige täiuslikematele, see tähendab ülivähestele.

24. Sellest järeldub paratamatult, et suuremat osa rahvast petetakse [sellise] eristamata ja suurejoonelise lubadusega karistused kustutada.

25. Meelevald, milline paavstil on puhastustule suhtes üldiselt (*generaliter*), on igal piiskopil ja vaimulikul oma piiskopkonnas ja kihelkonnas kitsamalt (*specialiter*).

26. Paavst teeb väga õigesti, kui ta mitte võtmete meelevalda põhjal (mida tal pole), vaid eestpalve vormis jagab hingedele andeksandi.⁹

27. Inimlikku [väljamõeldist] jutlustavad need, kes ütlevad, et otsekohe kui kasti heidetud münt kõliseb, lendab hing [puhastustulest] välja.¹⁰

28. Kindel on, et mündi kasti kõliseses võib kasvada omakasu ja ahnus, kiriku eestpalve [toime] aga on üksnes Jumala kätes.

29. Kes teab, kas kõik hinged puhastustules tahavadki välja ostetud saada, nagu on jutustatud pühast Severinusest ja Paschalisest.¹¹

⁹ Esmakordselt kuulutati indulgents elavate kõrval ka surmutele *per modum suffragi* välja Sixtus IV poolt 3. aug. 1476 (DH 1398). Selle kasutamise selgitus järgnes 27. nov. 1477 (DH 1405–1407).

¹⁰ Väidetavalt salmike indulgentsikomissaride reklaamibuklettidest; sks.k: “*Wenn das Geld im Kasten klingt, die Seele aus dem Fegfeuer springt.*” Sõnasõnaliselt pole allikatest tõestust leidnud.

¹¹ Lugu pärineb teosest: Johann von Paltz, *Supplementum celifodine*; (Erfurt 1504). Severinusele ja Paschalisele olla pakutud võimalust oma teenete tõttu vabaneda puhastustulest, kui nad rahulduvad vähema kirkusega. Nad eelistasid jääda ja vastu pidada, et mitte tulevast kaemust pisendada.

30. Keegi ei saa olla kindel oma kahetsuse tõelisuses, veelgi vähem täieliku andeksanni saavutamises.

31. Nii haruldane kui on tõeliselt kahetsev, sama haruldane on tõeliselt indulgentse ostev, see tähendab üliharuldane.

32. Igavesti neetud on koos oma õpetajatega need, kes usuvad, et võivad kustutuskirjadega olla kindlad oma õndsuses.

33. Eriti tuleb end hoida nende eest, kes ütlevad, et need paavsti kustutuskirjad olla see hindamatu Jumala and, millega inimene lepitatakse Jumalaga.

34. Nimelt on nende kustutuskirjade armuannid täielikult seotud inimese poolt määratud karistuste sakramentaalse hüvitusega.

35. Mittekristlikult jutlustavad need, kes õpetavad, et need, kes ostavad hingi [puhastustest] või pihikirju,¹² ei vajagi kahetsust.

36. Iga tõeliselt kahetsev kristlane väärib täielikku andeksandi karistusest ja süüst ka ilma kustutuskirjadeta.

37. Iga tõeline kristlane, olgu elus või surnud, saab osa kõikidest Kristuse ja kiriku hüvedest Jumala kaudu ka ilma kustutuskirjadeta.

38. Siiski pole paavstlik andeksand ja osalemine [tema vahendatud hüvedes] mingil moel põlastatavad, kuna (nagu ma ütlesin) see on jumaliku andeksanni kuulutamine.

39. Ka kõige õpetatumatel teoloogidel on üliraske rahva ees samaaegselt ülistada kustutuskirjade suurust ja tõelist kahetsust.

40. Tõeline kahetsus otsib ja armastab karistust. Helde kustutamine aga leevendab [karistust] ja paneb [seda] vihkama, vähemalt loob [selleks] võimaluse.

¹² Nn *Confessionalia*, mis andsid omanikule võimaluse pihhiisa valimiseks, kes oli varustatud eriliste volitustega, näit paavstile reserveeritud juhtumeid absolveerima.

41. Paavstlikke kustutusi tuleb jutlustada ettevaatlikult, et rahvas ei mõistaks valesti, neid eelistades teistele armastuse headele tegudele.

42. Kristlasi tuleb õpetada, et paavst ei arva, nagu saaks kustutuskirja ostmist millegi poolest võrrelda halastuse tegudega.

43. Kristlasi tuleb õpetada, et see, kes vaesele annab või puudustkannatavale laenab, teeb paremini kui see, kes kustutuskirja ostab.

44. Sest armastuse teo läbi kasvab armastus ja inimene saab paremaks, aga kustutuse läbi ei saa ta paremaks, vaid ainult karistusest vabamaks.

45. Kristlasi tuleb õpetada, et kes näeb puudustkannatajat ja teda tähele panemata annab kustutuskirjade eest [raha], ei osta mitte paavsti indulgentse, vaid Jumala viha.¹³

46. Kristlasi tuleb õpetada, et kui neil pole just rohkem, kui nad vajavad, peavad nad säästma piisavalt oma perekonna vajadusteks ja mitte raiskama kustutuskirjade peale.

47. Kristlasi tuleb õpetada, et kustutuskirjade ostmine on vabatahtlik, mitte kästud.¹⁴

48. Kristlasi tuleb õpetada, et paavst, nagu ta vajab enam pühendunud palvet kui raha, nõnda ta seda ka enam soovib kustutuskirju välja andes.

49. Kristlasi tuleb õpetada, et paavsti kustutuskirjad on kasulikud, kui nad nende peale ei pane oma usaldust, ent ülimalt kahjulikud, kui nad nende läbi jumalakartuse kaotavad.

50. Kristlasi tuleb õpetada, et kui paavst teaks kustutuste kuulutajate tegevusest raha sissenõudmisel, eelistaks ta pigem, et püha Peetruse basiilika tuhaks tehtaks, kui et seda ehitatakse tema lammaste naha, liha ja luudega.

¹³ Vrd. 1Jh 3:17, 4:20j.

¹⁴ St pole õpetusametlikult fikseeritud.

51. Kristlasi tuleb õpetada, et paavst võiks ja peaks andma oma rahast, kui selleks tuleks ka püha Peetruse basiilika müüa, [tagasi] neile paljudele inimestele, kellelt mõned kustutuskirjade kuulutajad raha välja meelitavad.

52. Lunastus kustutuskirjade kaudu on tühine lootus, isegi kui kustutuskirja levitaja või paavst ise oma hinge nende eest pandiks annaks.

53. Kristuse ja paavsti vaenlased on need, kes kustutuskirjade kuulutamise pärast Jumala sõna teistes kirikutes täiesti vaikima käsivad.¹⁵

54. Ebaõiglus sünnib Jumala sõnale, kui samas jutluses võrdne või pikem aeg kulutatakse kustutuskirjadele kui sellele [Jumala sõnale].

55. Möödapääsmatu on paavsti seisukoht, et kui kustutust (mis on vähim) tähistatakse ühe kella, ühe rongkäigu ja tseremooniaga, [siis] evangeeliumi (mis on suurim) tuleb kuulutada saja kella, saja rongkäigu ja saja tseremooniaga.

56. Kiriku varandused, millest paavst jagab kustutuskirju, pole piisavalt nimetatud ega teatud Kristuse rahva hulgas.

57. Ilmne on, [et need varandused, millest indulgentse jagatakse,] pole kindlasti ajalikud, kuna noid ei jaotaks paljud [indulgentside] kuulutajad nii kergesti välja, vaid üksnes koguksid.

58. [Need varandused] pole ka Kristuse ja pühakute teened, kuna need toovad alati [ka] ilma paavstita armu sise-misele inimesele ning risti, surma ja põrgut välisele.

59. Püha Laurentius on ütlenud, et kiriku varandused on kiriku vaesed, ent see on öeldud oma aja keelepruugi kohaselt.

60. Ilma ennatlikkuseta ütleme, et kiriku võtmed (antud Kristuse teenega) on see varandus.

¹⁵ Mainzi peapiiskop Albrechti üllitatud *Instructio summaria* korraldas muuhulgas, et jutlusi indulgentsi kuulutamiseks ainult kindlates kirikutes ja kindlal ajal peetaks. Sel ajal ei tohtinud teistes kirikutes jutlustada.

61. Sest on selge, et paavsti meelevaldast piisab üksnes [kiriklike] karistuste ja [reserveeritud] juhtumite andestamiseks.

62. Tõeline kiriku varandus on Jumala kirkuse ja armu kõigepeham evangeelium.

63. See aga on õigusega kõige põlatavam, kuna teeb esimestest viimased.¹⁶

64. Indulgentside varandus aga on õigusega kõige meeldivam, kuna teeb viimastest esimesed.

65. Niisiis on evangeeliumi varandused võrgud, millega ennemuiste püüti (*piscabuntur*) jõukaid mehi.¹⁷

66. Indulgentside varandused [aga] on võrgud, millega nüüd püütakse (*piscantur*) meeste jõukust.

67. Indulgentsid, mida kuulutajad suurimateks armuandideks hüüavad, on sellistena mõistetavad tõesti niivõrd, kuivõrd need edendavad omakasu.

68. Ent tõeliselt on need asjad Jumala armu ja risti vagadusega (*crucis pietatem*) kõige vähem võrreldavad.

69. Piiskoppe ja kuraatoreid kohustatakse kõigi austusavaldustega vastu võtma paavstlike kustutuste komissare,

70. Ent enam peaks neid kohustama kõikide silmi suunama, kõikide kõrvu pöörama [tähele panema], et nood [komissarid] ei jutlustaks paavsti sõnumi asemel oma unenägu-sid.

71. Kes apostellike kustutuste tõe vastu kõneleb, olgu neetud ja teotatud.

72. Kes aga kustutuste kuulutajate sõnade himu ja omavoli vastu võitleb, olgu õnnistatud.

73. Nii nagu paavst õiglaselt raevutseb nende vastu, kes ülekohtuga kustutuste äritsemist ükskõik mil viisil plaanitsevad,

¹⁶ Vrd. Mt 19:30, 20:16.

¹⁷ Vrd. Mt 4:19.

74. Kui palju enam peaks siis raevutsema nende vastu, kes plaanitsevad [äritsemist] kustutustega, [mis on] maskeeritud püha armastuse ja tööga.

75. Arvata, et paavstlikud kustutused on nii suured, et võivad lunastada inimese ka siis, kui ta — mis on võimatu — oleks rüvetanud jumalasünnitaja, tähendab mõistuse kaotanud olla.¹⁸

76. Meie oleme ütelnud selle vastu, et paavstlikud kustutused ei suuda kaotada ka kõige väiksemaid ajalikke patte, [selles osas,] mis nende süüd puudutab.

77. Kui aga öeldakse, et kui püha Peetrus oleks praegu paavst, ei võiks ta suuremaid armuande jagada, on see teotus püha Peetruse ja paavsti suhtes.¹⁹

78. Meie ütleme selle vastu, et nii praegusel kui igasugusel paavstil on suuremaid [armuande], nimelt evangeelium, voorused, hooldamise armuannid jne, nagu 1Kr 12.²⁰

79. Ütelda, [et] paavsti vapiga varustatud [kirikus] püstitatud rist on samastatav Kristuse ristiga, on jumalateotus.

80. Piiskopid, kuraatorid ja teoloogid, kes sallivad selliste jutluste pidamist rahvale, peavad [oma tegevusest] aru andma.

81. Selline omavoliline kustutuste jutlustamine põhjustab, et ka õpetatud meestel pole kerge austust paavsti suhtes kaitsta valesüüdistuste või vähemalt ilmikute teravmeelsete küsimuste eest.

82. Näiteks: miks paavst ei tühjenda puhastustuld pühi- ma armastuse ja kõikide hingede häda pärast, mis oleks kõige õiglasem ajend, kui ta [ometi] lõpmatult hingesid vabaks ostab hävingut toovaima raha pärast basiilika ehitamiseks, mis on kõige kerglasem ajend.

¹⁸ Luther omistas selle väite Tetzeliile. *WA.BR* 1, 111, 21–23.

¹⁹ Ka selle väite autoriks peab Luther Tetzelit. *WA* 30 II, 284, 8–9. 25–26.

²⁰ 1Kr 12:28.

83. Samuti: miks peetakse surnumissasid ja lahkunute mälestamispuhasid (*exequie et anniuersaria defunctorum*) ja ta [paavst] tagasi ei anna ega tagasi võtta luba ande, mis on nende tarvis annetatud, kui on ebaõiglane juba lunastatute eest palvetada.

84. Samuti: mis uus Jumala ja paavsti vagadus see on, et jumalatule ja vaenulikule [inimesele] lubatakse raha eest välja osta vaga hing ja Jumala sõber. Ja siiski sedasama vaga ja armastusväärset hinge ei osteta vabaks häda pärast tasuta omakasupüüdmatus armastusest.

85. Samuti: miks meelearandusseadusi, [mis] iseene-
sest ja mittekasutamise tõttu (*re ipsa et non usu*) juba kaue-
mat aega peaaegu tühistatud ja surnud [on], siiani siiski ra-
ha eest müüakse indulgentside lubaduste läbi, nagu oleksid
need kõige elusamad.

86. Samuti: miks paavst, kelle varandused tänapäeval on ülivägevad, rammusamad rammusatest, ei ehita pigem oma rahast, mitte vaeste uskliklike omast, seda püha Peetruse basiilikat.

87. Samuti: mida andestab või mille osaliseks teeb paavst neid, kes täiusliku kahetsusega [juba] omavad õigust täielikule andestusele ja osalemisele.

88. Samuti: millist suuremat hüve võiks kirikule tuua, kui paavst nagu ta [praegu] üks kord teeb, nõnda sada korda päevas igale usklikule [teeks] neid andestusi ja osalusi kin-
kides.

89. Kui paavst kustutustega taotleb hingede pääsemist enam kui raha, miks ta tühistab juba varem jagatud kirju ja kustutusi, kui need on samaväärse toimega.²¹

90. Neid ilmikute üliteravaid argumente üksnes vägival-
laga taltsutada, mitte mõistuse poolt esitatud väidetega kõr-
valdada, tähendab kirikut ja paavsti vaenlastele naeruväär-
setena esitada ja kristlasi õnnetuks teha.

²¹ *Instructio summaria* kuulutas kõik muud indulgentsid järgnevaaks kaheksaks aastaks tühistatuiks.

91. Kui seega kustutusi paavsti vaimus ja meeles jutlustataks, lahendataks kergelt kõik need [probleemid], tõesti, neid poleks olemas.

92. Kadugu niisiis kõik need prohvetid, kes ütlevad Kristuse rahvale: rahu, rahu ja pole mingit rahu.²²

93. Hästi teevad kõik need prohvetid, kes ütlevad Kristuse rahvale: rist, rist ja pole mingit risti.

94. Kristlasi tuleb õhutada, et nad oma pead Kristust²³ läbi karistuste, surma ja põrgu järgima innukad oleksid.

95. Ja usuksid, et sisenevad taevasse pigem läbi paljude katsumuste kui rahu turvalisuse.²⁴

²² Jer 6:14, 8:11; Hes 13:10.16.

²³ Vrd. Ef 1:22, 5:23, 4:15; Kl 1:18.

²⁴ Vrd. Mt 10:38; Ap 14:22.